

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(повна назва вищого навчального закладу)

Кафедра політології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної роботи

(Хмарський В. М.)

“9” вересня 2020 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Цивілізація як середовище політогенезу

Рівень вищої освіти III рівень вищої
освіти PhD

Спеціальність 052 – Політологія

(код і назва спеціальності (тей))

Інститут/факультет Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

(назва інституту, факультету)

2020 – 2021

Робоча програма складена на основі навчальної програми з дисципліни **Цивілізація як середовище політогенезу**

Розробники: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади).
д. філос.н., професор Попков В. В..

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри Політології

Протокол № 1 від. “04” вересня 2020 р.

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

(Попков В.В.)
(прізвище та ініціали)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) _____
факультету/інституту

Протокол № 1 від. “09” вересня 2020 р.

Голова НМК

_____ (підпис)

(Хорошилов О.Ю.)
(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № від. “ ” _____ 20 р.

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

(_____)
(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри

Протокол № від. “ ” _____ 20 р.

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

(_____)
(прізвище та ініціали)

© _____, 20

© _____, 20

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	Вечірня форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань _05 - <u>Соціальні та поведінкові науки</u> (шифр і назва) Спеціальність _052 - Політологія (код і назва) Спеціалізації: _____ (назва) Рівень вищої освіти: 3 рівень, доктор-філософії	Вибіркова дисципліна	
Модулів – 1,5		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 1,5		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____ (назва)		Семестр	
Загальна кількість годин - 90		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи студента -		Лекції	
		16 год.	16 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	14 год.
		Лабораторні	
	год.	год.	
	Самостійна робота 0,5заг.		
60 год.	60 год.		
ІНДЗ: год.			
Вид контролю: залік			

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Спецкурс «Цивілізація як середовище політогенезу» розрахований на поглиблення загальнотеоретичної і професійної підготовки докторів філософії спеціальності 052 — Політологія на факультеті міжнародних відносин, політології та соціології ОНУ імені І.І.Мечникова..

Програма спецкурсу складається з 1,5 змістовних модулів. У першому модулі викладені загальнотеоретичні основи дослідження процесів політогенезу в контексті становлення, розвитку і криз цивілізацій. У подальших 0,5 модуля дається підсумковий аналіз політико-цивілізаційних процесів в першій чверті ХХІ століття.

Для сучасної України, яка здійснює вельми складний і конфліктний шлях формування сучасної цивілізованої політичної системи надзвичайно важливим є порівняльний аналіз процесів політогенезу в різних цивілізаційних системах. Не менш важливим і актуальним для українського суспільства є визначення свого «культурно-цивілізаційного кода» що забезпечує формування найбільш ефективної і гуманної політичної моделі.

Головна мета спецкурсу – вироблення у аспірантів здібностей щодо кваліфікованого аналізу сучасних макрополітичних процесів на основі застосування

принципів цивілізаційного підходу. В результаті вивчення викладеного матеріалу аспірант повинен знати:

- сучасні наукові підходи відносно суті, причин виникнення, детермінант і типології цивілізацій, основні способи аналізу і моделювання внутрішньо-цивілізаційних політичних процесів;
- алгоритми виникнення і трансформації цивілізацій, а також механізм становлення політичних відносин та структур в цивілізаційному середовищі;
- чинники стабільності та нестабільності в житті цивілізацій, причини внутрішньо-цивілізаційних криз і історичний досвід їх подолання; роль політичних акторів в цьому процесі.

В результаті вивчення спецкурсу аспірант повинен уміти:

- застосовувати цивілізаційний метод при аналізі сучасних політичних процесів, та втілювати його в контекст своєї наукової роботи;
- аналізувати особливості політичних систем і політичних культур світу, виходячи з вивчення їх цивілізаційного середовища;
- знаходити аргументи для обґрунтування культурно-цивілізаційного вибору України у сучасну епоху;

Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання. Відповідно до Освітньо-наукової програми спеціальності 052 - "Політологія", очікуваними результатами вивчення дисципліни здобувачами вищої освіти є наступні:

Знання	ПРЗ 01. Знати на поглибленому рівні нормативну та позитивну політичну теорію, політичний аналіз, порівняльну та прикладну політологію та володіти категорійно-понятійним та аналітично-дослідницьким апаратом сучасної світової політичної науки. ПРЗ 02. Знати основні методики, ефективні стратегії і методи теоретичних та емпіричних досліджень політичних систем та зовнішньої політики держав з урахуванням новітніх кількісних та якісних методів обробки та представлення інформації; ПРЗ 03. Знати основні етапи, умови та засоби формування та реалізації внутрішньої політики України, країн Західної Європи, Північної Америки (інших регіонів світу) з урахуванням необхідності використання набутих знань у дослідницькій діяльності ПРЗ 04. Знати основні етапи формування міжнародних відносин та зміни геополітичного балансу сил з урахуванням необхідності їх використання у дослідницькій діяльності;
Уміння	ПРУ 02. Уміти комплексно застосовувати широкий спектр політологічних понять, теорій і методів до аналізу владно-політичних відносин політичних акторів, інститутів та ідей відповідно до певного історичного або сучасного контексту.
Автономія і відповідальність	ПРА 02. Мати системний науковий світогляд та філософсько-культурний кругозір, який включає розвинене критичне мислення, професійну етику та академічну добросовісність, повагу різноманітності та мультикультурності

Компетентності:

Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в галузі політології під час здійснення професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК03.Готовність до самокритики та саморозвитку, підвищення наукового і культурного кругозору рівня здобувача наукового ступеня доктора філософії
Спеціальні (фахові) компетентності (СК)	СК01.Здатність засвоїти основні концепції, історію та сучасний стан розвитку наукової літератури із політичних наук. СК04.Здатність розробляти комплексний підхід до дослідження глобальних економічних і соціально-політичних тенденцій, поточних явищ і процесів політичного життя країни, міжнародних відносин та зовнішньої політики держав. СК05.Здатність аналізувати причинно-наслідкові зв'язки, умови і тенденції розвитку, моделювати певні об'єкти політичної реальності заради визначення або уточнення їх характеристик та раціоналізації засобів впливу на них, прогнозувати зміни розташування сил у політичному полі та можливі події внутрішнього та міжнародного життя СК06.Здатність проводити власне наукове дослідження, результати якого матимуть наукову новизну, теоретичне та практичне значення для розв'язання комплексних проблем у галузі політичних наук, у тому числі уможливають застосування методів проведеного аналізу для інших досліджень.

2. Програма навчальної дисципліни «Цивілізація як середовище політогенезу».

Модуль Змістовий 1. Типологія цивілізацій. Політичні чинники цивілізаційного розвитку.

Тема 1. Природа цивілізацій.

Вплив культури на соціально-політичний, економічний, структурний характер суспільства. (О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін, А. Кребер, С. Хантінгтон).

Аналіз трьох ключових питань: 1. Чи перевищують по інтенсивності внутрішньо-цивілізаційні зв'язки зовнішньо-цивілізаційні? 2. Чи є цивілізація історичним суб'єктом (або суб'єктність притаманна тільки для націй або держав, що ідентифікують себе із даною цивілізацією)? 3. У якому ступені за мозаїкою розрізнених подій і фактів проглядається цивілізаційна цілісність?

Аналіз причин зростання інтересу до теорії цивілізації в ХХІ столітті. Переосмислення політичної історії, заснованої на причинно-наслідкових зв'язках (ХІХ - кінець ХХ в.в.). Обґрунтування системного, «горизонтального» впливу цивілізаційного середовища на політику, економіку, суспільну свідомість конкретних суспільств і держав.

Тема 2. "Осьовий час" і цивілізація.

ОСНОВНІ ПАРАМЕТРИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН ЦИВІЛІЗАЦІЇ В "ОСЬОВИЙ ЧАС".

Параметр 1. Ідеологізація суспільного життя. (Від міфологічної невизначеності до визначеності і дискретності ідей, концепцій, теорій). Ментальна революція, формування особливих сфер знань: філософії, релігії, природознавства. Початок інтелектуальної,

кумулятивної (накопичувальної) історії людства. Виразна ідеологізація уявлень про основні принципи організації суспільного життя (структура суспільства, його центральні інститути, політична боротьба).

Параметр 2. Легітимація соціальних центрів. Формування принципове інших, потенційно всеосяжних спільностей з особливим критерієм членства і авторитету. Визначення членства в спільностях ідеологічними (не тотемними) принципами, формування сфери ідейної боротьби (ахейці — Троя; елліни — варвари), Сократ, як “загроза” ідеологічному порядку еллінів, Христос, як “загроза” традиційному ідеологічному порядку іудеїв. Затвердження винятковості і закритого характеру новостворених колективів. Затвердження відмінностей між внутрішнім і зовнішнім простором. Формування ієрархічного характеру структури культурних, етнічних, політичних компонентів (на відміну від деспотії звичаю, традиції). Активізація гострих ідеологічних і політичними конфліктів.

Параметр 3. Наявність “великої” і “малої” традицій в житті цивілізації. Виникнення одного або декількох центрів духовної діяльності нового типу. Символічне підкреслення відмінності центру від периферії. Прагнення центру впливати на периферію і підпорядковувати її новим принципам. Формування центру і нових спільностей в контексті “великої традиції”, якої підпорядкована “мала традиція” (Візантія — хрещення Київської Русі). Формування “великих традицій” отримує зовнішній вираз через монументальну архітектуру, створення і сакралізацію священних книг, нормативних текстів. Прагнення “малої традиції” відокремитися від “великої”, піддаючи її профанації. (Британський парламент — “Американський парламентаризм”).

Параметр 4. Перебудова системи політичних стосунків. Зміни в уявленнях про стосунки між політичною сферою і трансцендентним порядком. Політика підлягає обмеженню на тлі посилення трансцендентного початку. Перетворення уявлення про природу правителя. Монарх (як втілення космічного і земного порядку), що обоожнюється, заміщається мирським правителем, що несе відповідальність перед суспільством. Підзвітність як правителів, так і суспільства вищому авторитету. Зміни в об’ємі і ступені інтенсивності соціальних і політичних конфліктів. Завдання боротьби стають більш ідеологізовані, широкомасштабні, нерідко приймають вселенський характер. Самостійні форми організації політичної боротьби. Нові можливості зміни соціального ладу. Формування юриспруденції, поняття про людські права.

Параметр 5. Новий рівень соціальних конфліктів. Політична сфера як істотна в справах “порятунку” людини і світа. Політичні конфлікти набувають ідеологізованого характеру. Гетерогенні орієнтації і опозиційні течії у соціумі. Конкуренція різних шляхів порятунку і встановлення нового громадського і культового порядку (в т.ч. утопічні доктрини). Зіткнення ортодоксії і гетеродоксії - рушійна сила історичного розвитку.

Параметр 6. Становлення інтелектуальних і духовних еліт. Новий тип духовної еліти, (замість старої жрецької касты). Древньоіудейські пророки і священники, міські філософи і софісти, конфуціанські книжники, індуські брахмани, буддійські ченці, ісламські улеми). Статусна самосвідомість нової еліти, екстраполяція на великих спільності і регіони. Схильність неполітичної еліти вважати себе за рівну можновладцям, заявка на вище місце в ієрархії. Виникнення “побічних еліт” (культурних, політичних, освітніх) з їх специфічними уявленнями про суспільний і культурний пристрій. Серед них виділяються: а) політична — така, що має безпосереднє відношення до регуляції влади; б) культурна, яка формулює моделі соціальної поведінки і конструює нові сенси діяльності: у) морально-правова — та, що формулює принципи солідарності і сприяє створенню суспільної довіри. Регулювання через розпорядження основними ресурсами даного суспільства (господарськими, політичними, культурними). Поєднання організаційних і примусових заходів разом з виробленням світоглядних систем.

Тема 3. Природні спільноти.

Існують в рамках річного природного циклу. Кочовий або напів-кочовий спосіб життя. Колективний устрій (община: родова, кланова, плем'я) - спільність території і долі членів общини. Відсутність держави. Політична консолідація не далі союзу племен. Влада лідера спирається або на генеалогічну спорідненість (спадкові вожді) або на традицію (виборні вожді племені). Проста суспільна ієрархія: вождь, жерці (шамани, волхви, чаклуни). Зв'язок між людьми і космосом (універсумом). Магічні дії (XXI вік — як своєрідне “повернення” до магії). Наявність патріархального рабства.

Господарська діяльність двох типів: 1. промисловий (охота, збиральництво) 2. скотарство (кочове скотарство) Господарське життя підпорядковане природному циклу (немає прориву за природну сферу).

Кочові племена скотарів. Велика Рухомість. Сезонна міграція. Пасовища — колективна власність. Скотарство як лад життя. Охоплення Передньої Азії, Північної Африки, Аравії, Південної Сахари.

На території нинішніх Казахстану, Киргизії, Алтаю, Туви, Джунгарії, Монголії, Маньчжурії. У тундровому Сибіру кочові суспільства скотарств існували впродовж останніх 1,5 тис. років. Презирство до осілого способу життя. Відсутнє поняття минулого і майбутнього. Немає ідеї про необхідність змін, розвитку. Існує лише час поточний і час вічний, в якому живуть боги і духи померлих предків. Одночасно: незмінність гармонії, єдність з природою. Підтримується системою табу. Все нове виводить систему з рівноваги. Кара — смерть. Культура втілена в міфології (передаваною усно). Відсутність письмової культури. Зникнення народу рівносильне зникненню культури.

Духовні системи природних спільнот багаті і своєрідні. (Глибоке чуття світу, інтуїтивне використання законів природи, розвиток наочного мислення: запам'ятовування кольору, запаху, поведінки). Астрономічні і метеорологічні знання, знання природних явищ. (Стан магічного зв'язку з природою, внутрішній “космізм” людини). Міфологія: своєрідна і ефективна форма пізнання на основі образного мислення. (Теорія теплового розширення всесвіту давно була сформульована і зафіксована в міфах). При зіткненні із сучасною раціональною, прагматичною цивілізацією, народи природних спільнот з їх міфологічною культурою швидко деградують. (Але зберігають стійкі язичницькі та міфологічні структури свідомості).

Тема 4. Сакральні цивілізації.

В основному представлені Сходом. Класичний варіант: Єгипет, індуїстська Індія, конфуціанський Китай. Циклічний тип розвитку. Група цивілізацій, що має лінійний, але сповільнений розвиток. (Арабо-мусульманська цивілізація, цивілізації середньовічної Європи — східної і західної), аналогічні спільноти в Азії, Африці, Америці).

Характерні риси: 1. Харизматичний характер суспільної свідомості. 2. Пізнання дійсності не тільки через емпіричний досвід, але і через систему релігійного догматизму. 3. Мета існування суспільств — рух до вищого харизматичного, суспільного ідеалу. Зосередженість на духовному — відмінна риса сакральних цивілізацій.

Обожнювання лідерів (фараонів, монархів, духовних осіб). Суспільства побудовані на принципах колективізму. Особовий початок розвинений слабо.

Громада — найважливіший елемент суспільного устрою. Класові категорії мало застосовуються. Ієрархія будується за кланово-корпоративним принципом. Приватна власність - не є домінуючою. Корпоративні форми власності (громадська, державна). Корпоративне володіння ресурсами (водою, землею і так далі). Верховний власник — громада, держава, централізована влада. Приналежність до влади дає право на власність (але не гарантована). Як результат: гроші вкладалися в розкіш, не перетворюючись на капітал, що працює. Всі зв'язки в суспільстві замкнуті на владних структурах.

Горизонтальні, незалежні від влади, зв'язки (економічні, культурні, політичні) між

общинами — відсутні. Свавілья і корупція. Общини тяжіють до автаркії, замкнення. Статські суспільства. Сакральна держава - не надбудова, а частина базису. При ослабленні сакральної держави суспільство розпадається.

Тема 5. Античний світ.

Виникнення суспільств античної Греції (У111-У1 в.в. до н.е.) Поняття античної, або греко-латинської цивілізації (О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін). Рим (імператорський період) – етап завершення і розкладання античної цивілізації. Залежність Риму від грецьких естетичних, релігійних і політичних еталонів.

На першому плані – приватновласницькі стосунки, панування приватного товарного виробництва, орієнтованого на ринок. Перший в історії зразок демократичного правління. Демократія — головний критерій відмінності Європи від Азії (народовладдя, свобода, змагання, як антипод тотальному насильству і рабству). Тиранія: вихваляння влади як самоприниження громадян. Деспотія: вимкнення людей з суспільного життя, перетворення їх на натовп. Дихотомія “елліни – варвари”. “Варвари” як ті що не заслуговують людського звання, та можуть бути тільки рабами.

Місто як визначник обличчя полісної цивілізації (культура, політика, економіка). Полісна структура та суверенітет громадян – вільних власників і виробників. Право і обов'язок брати участь у вирішенні державних і суспільних питань. Економічне життя поліса – на базі приватної власності (як найважливіше цивільне право). Самосвідомість римлян як повноправних і вільних, самостійних господарів, які не працюють ні на кого іншого (життя на платню – означає бути рабом). Провідний чинник – приватна власність на землю. Ремесло і торгівля (як функція землеробства). Розвинена монетарна система, визначення курсової вартості золотих, срібних і бронзових монет, позиковий капітал. Вперше: постановка і пошук відповіді на потребу знайти розумне поєднання суспільних інтересів і інтересів особи. Закладення теорії правової держави.

Тема 6. Візантійська цивілізація.

Візантійська цивілізація – синтез античної традиції і ортодоксального християнства. К. Леонтьєв (1831 – 1891). 1Х ст. – початок розбіжності візантійської і західної культур. Деякі загальні риси 2-х цивілізацій (західнохристиянської і східнохристиянської), що розходяться: а) тотальність християнства як основи духовного життя цивілізації; б) виразна соціальна і духовна ієрархія; у) підпорядкованість особи духовному і соціальному цілому.

Відмінності: А) Візантія як «пряма і законна» спадкоємиця Риму. Константинополь - Новий Рим, громадяни Візантії - ромеї (римляни). Зах. Європа як історичне «відхилення». б) Православна релігія як «єдино істинна». Решта варіантів християнства як «пошкоджені». «Симфонія влад» як протилежність “цезарепапізму” .

Історичні особливості: Столиця побудована на місці старої грецької колонії Візантії (VII ст. до н.е.). 1000-річна історія держави. Загибель в 1453 р. під ударами турків – османів. Складна територіальна і етнічна структура. Розміщення на трьох континентах (Європа, Азія, Африка) В складі імперії: Балкани, Мала Азія, Єгипет, Сирія, Палестина, Кіренаїка, частини Месопотамії, Вірменії, опорних пунктів в Криму (Херсонес), на Кавказі (Грузія), деякі райони Аравії, з У ст. – Далмація. Переважання грецьких областей: (Пеллопонес, анклав грецької культури в Малій Азії). Вигідне географічне положення Константинополя. Збереження всіх привілеїв Риму. Величезна імператорська варта і палацова челядь Строкатий склад населення: греки, фінікійці, слов'яни, вірмени, грузини, понтійські греки, араби, євреї, ілрійці. Домінування греків. (Переважали в органах управління, законодавстві, місцевому управлінні). Державна, імперська мова – грецька.

Включення завойованих народів до складу єдиної держави (при збереженні самобутності, звичаїв, культури, місцевих мов).

Домінування ортодоксії. Антична основа з посиленням східних впливів. З розділом імперії на Східну і Західну розділення християнства. Католицизм як «відхід від дійсної віри» – схизмати. Остаточний розкол з 1054 р. Постійні трансформації в західному християнстві (католицизм, лютеранство, англіканство, баптизм, єговізм.). Православ'я: вірність початковому «стоянню у вірі». Нездатність Візантії (на відміну від західного католицизму) забезпечити єдність православного світу. Розділення на 15 самостійних (автокефальних) церков. Відсутність єдиного центру, подібного до Ватикану і Римського Папи. Нова ментальність на основі православної традиції. Порівняння менталітетів: у античності свобода як необмежене право особи розпоряджатися собою і своїми можливостями; у православ'ї — як свобода духу, свобода пошуку істини, вільне наближення до божественної досконалості. Складне ієрархізоване уявлення про свободу, допущення різних мір свободи.

Уявлення про циклічний час. Поняття мінливості миру у поєднанні з переконанням про повторюваність суспільних метапроцесів. На вищому духовному рівні збереження християнського уявлення про лінійний і фінальний час.

Жорстка централізація Візантійської держави. Імператор – носій верховної влади, наділений сакральними функціями, який зважає тільки на православну церкву. Сенат, армія (воєначальники), жителі Константинополя як суб'єкти політики. Кінний цирк Константинополя як своєрідний політичний клуб. Боротьба партій «синіх» і «зелених». Відсутність порядку престолонаслідування. Величезна роль армії. «Візантійський стиль» демократії (використання насильства і змов в політичній боротьбі).

Тема 7. Цивілізація середньовічної Європи.

Середньовіччя – особлива цивілізація в Західній Європі. До завоювання римлянами Європа – ареал природних спільнот (германці, кельти, слов'яни). «Романізація» Європи. Інфільтрація в інші суспільства римських предметів розкоші, культури, зразків одягу, стилів поведінки, техніки, римського права, звичаїв і традицій. Римські завоювання в Європі і зворотне вторгнення європейських варварів – могутня «інтерференція» цивілізаційних цінностей. Поступове руйнування природних спільнот в Європі, зародження особливої цивілізації. Важливий показник – поява писемності (у германців – рунічна писемність з проникненням грецького і римського алфавітів).

476 р. – падіння Римської Імперії. Початок Середньовічної історії. Згасання античної традиції (закриваються старовинні римські школи, забуваються наукові досягнення греків). Відмирання латинської мови. Становлення нової цивілізації як тривалий процес. «Велике переселення народів» (1У – У1 ст.). Війна як головний спосіб добування ресурсів. Після краху Риму: зміна духовних і ціннісних орієнтирів, перебудова ментальності. Вирішальна роль – християнство. 1У – У ст. розповсюдження християнства серед готів, вандалів, бургундів, лангобардів, франків (аріанство).

Перші ранні держави: Вестготське королівство (418) Бургундське (У ст.) Остготське (493) Франкське (486). Роль латинської мови (особливо в початковий період). «Салічна правда» (франки). Штрафи – в римських грошових одиницях. Запозичення з римської агротехніки, ремісничого виробництва, соціальної організації, правової культури, державного устрою. Посилення відмінностей від Римської імперії.

Політичний устрій: Король – вища законодавча, адміністративна, військова і судова влада. Сакралізація влади (визнання влади як релігійного джерела). Коронація, як акт перетворення правителя в помазаника Божого.

Суспільна система. Принципи васалітету (включаючи поняття свободи). Король – перший з дворян. Васалітет (з певним делегуванням повноважень) – перші кроки до децентралізації влади. Васальні стосунки і властивий ним імунітет – головна

системоутворююча властивість середньовічної цивілізації. Мандруюче лицарство. Чернече-лицарські ордени.

Аграрний характер середньовічного суспільства на відміну від античного (міського, полісного). VI ст.: стрімкий крах римських міст. Занепад і деградація міських ремесел, різке скорочення торгових стосунків, перехід до натуральних форм господарства.

Первинне відставання європейських міст по відношенню до Візантії, Арабського Халіфату, класичного Сходу (Індія, Китай). Село – центр економічного і соціального життя. Земля – головна цінність. Громадсько-корпоративний устрій: цехи, гільдії, лицарські ордени, церковні і сільські громади.

Індивід в «мережі» зобов'язань, релігійних норм, взаємних послуг. Відсутність права на унікальність, неповторність. У мистецтві - абстрактна людина, з ознаками приналежності до певного рангу в соціальній ієрархії. Свобода – гарантований статус в суспільстві.

IX – XI ст. період кризи, роздробленості, громадянських воєн. Розгул сепаратизму (герцогства, графства, єпископство, міські комуни, республіки). Занепад папства.

Германці як сила, що протистоїть розпаду (продовжувачі існування цілісної Європи на декілька сторіч). 962 р. Оттон I захоплює Рим, коронується імператорською короною. Створення нової Римської імперії німецької нації протягом 7 сторіч. Хрестові походи – пошук додаткових ресурсів для цивілізації, що розкладається. Розкладання Священної Римської імперії німецької нації (до XVIII ст.).

Тема 8. Ісламська цивілізація.

Збереження фундаментальних рис цивілізації східного типу при переході від циклічного характеру до лінійного характеру розвитку. Харизматичний характер суспільної свідомості, роль релігії і її служителів. Еліта держави і суспільства, корпоративність, колективізм. Відмінності від християнського Заходу. Іслам: одна зі світових релігій. Виник в Західній Аравії (початок УІІст.). Сприйняття моральних і релігійних цінностей іудаїзму і християнства. Ідеологічний вираз глибинних процесів на арабському світі мовою світової релігії. Нові ціннісні орієнтації і ідеали для людей.

Сунізм як ортодоксальний правовірний напрям, що не допускає особистих міркувань, асоціацій, самостійних оцінок. Основне правило: не ставити питання, не робити порівнянь, підкорятися визнанням авторитетам. У шаріаті (мусульманському праві) – обрядовість, ритуальність, яка доведена до дрібниць.

Шіїзм – виникнення в другій половині VII століття (в рамках опозиції до влади халіфів). Визнання Корану Словом Божім. Можливість його тлумачень іноказань, наявність свого священного переказу, свої свята на честь мучеників.

Іслам: відсутність відмінностей між релігійною організацією і державою. Халіф – верховна світська і духовна влада, що забезпечує реалізацію вимог Корану. Вся земля в державі – власність держави в особі халіфа. Для всіх останніх – право володіння. Корпоративний характер мусульманської цивілізації (родова, кланова община). Набагато жорсткіша, ніж у Європі, регламентація цехового виробництва. Неможливість проводити те, що не наказане статутом.

Розпад Арабського Халіфату. Утворення безлічі держав. «Мусульманський пояс» - Південь Азії і Європи, Північ Африки, від Малайзії до Атлантичного океану. Деякі анклавні - під владою кочовиків. Кочовики Середньої Азії, Казахстану, Поволжя — резерв для розширення ісламської цивілізації. Але мусульманська духовна традиція тут не відрізняється глибиною та міцністю (татаро-монголи).

Прагнення ісламських духовних інститутів підпорядкувати собі державу, перетворити її на релігійну організацію. Ортодоксія: держава – громада віруючих. Цивільний правитель – підлеглий Божий, покликаний виконувати вимоги шаріату. До

кінця XX сторіччя стрімке зростання чисельності прихильників Ісламу (з 200 млн. до 1,2 млрд. – в 6 разів). Іранська революція: нова модель суспільно-політичного пристрою (вищий релігійний нагляд над інститутами державної влади). Ісламська цивілізація і західноцентрична модель глобалізації.

Змістовній модуль 2/а. «Політогенез в умовах глобалізації».

Тема 9. Становлення сучасної європейської цивілізації. Ідея Заходу.

Сучасне європейське поняття «цивілізація» як категорія, що відображає спільність цінностей європейського «загального будинку».

ОСНОВНІ РИСИ МЕНТАЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ.

1. Уявлення про лінійний швидкоплинний час, який складається з трьох ступенів: а) минуле: те, що відбулося, де нічого вже не можна змінити, можна лише брати уроки. б) сьогодення: поле активної дії людини, активного впливу на хід подій, життя суспільства. в) майбутнє: те, що має бути, приховане, невідоме; людина своєю активною діяльністю в сьогоденні може певною мірою підготувати майбутнє.
2. Ідея прогресу, необхідності постійного розвитку і вдосконалення суспільства і людини (іудео-християнська традиція). Основа: притча про Мойсея, (втеча з полону – рух в часі від рабства до свободи, до землі обітваної, від нерівності і пригноблення – до рівності і Божої вибраності).
3. Життя – кредит, який потрібно повернути з відсотками. Призначення життя для вдосконалення себе і навколишнього світу. Після смерті – вищий суд, присудження кожному по його заслугам. Необхідність постійного розвитку як цінність.
4. Ідеологія індивідуалізму. Пріоритет інтересів особи. Індивідуалізм – тип поведінки, що історично склався, має соціально-психологічну і світоглядну мотивацію. Акцент на самоцінність індивіда, його свободу, автономію. Одночасно – відповідальність людини за себе, свою сім'ю. Багатоваріантність поведінки, зокрема політичної. Межі індивідуалізму визначаються нормами суспільної моралі і законами країни. Стійкий баланс інтересів особи і суспільства. Конкретний, прагматичний характер цілей діяльності людини. Християнство як суспільна мораль. Протестантська ділова етика: скромне особисте споживання, але розвинуте діло.
5. Прогресивний тип розвитку: споживання ресурсів, робочої сили, інтелекту, що розширюється. Епоха географічних відкриттів і колоніальних воєн. Використання потенціалу всієї планети. Досягнення Заходу як досягнення всього людства. Експлуатація колоній. Експорт європейського типу розвитку, залучення світу у Західну цивілізацію.
6. Класова структура суспільства, розвинена форма класової організації: (профспілки, партії, програми і ідеології). Руйнування корпоративної структури середньовічного суспільства. XIV – XV ст. занепад цехової організації, розпад селянської громади. Приватна власність і ринкова економіка. Розділення суспільства на класи, формування класових інтересів, поява класової боротьби.
7. Політичні партії. Від латинської «парс». – частина. Політично активна і організована частина класу, соціального шару, або групи, що виражає і формує їх інтереси, уявлення про шляхи розвитку суспільства. Виникають в суспільствах з вираженою соціально-класовою диференціацією. Перші партії – в епоху античності (далекі від сучасних структур) Сучасні партії – широкі об'єднання, що мають програму дій,

організаційні принципи, побудовану на їх основі структуру, а також масову базу в особі тих, що голосують на виборах, учасників партійних заходів. Вперше виникли в Зах. Європі, потім в інших частинах світу в епоху буржуазних революцій.

8. Правова демократична держава. У класовому суспільстві неминуче надає еліті високий статус. В той же час виступає в ролі регулятора соціально-класових стосунків, інструменту для вирішення соціальних конфліктів, реалізації ідей розвитку. Форма правової держави – демократія. Припускає згоду керованих громадян на те, щоб ними управляли. Здійснюється через участь населення у виборах органів влади.

Західно - і євро-центризм. Пронизують собою науку, мистецтво, суспільну свідомість, політику. Захід як «центр світу», все останнє – «периферія». Почало від Аристотеля (все, хто не елліни – частина навколишньої природи, як рослини, або тварини). Гегель: теза про Європу як завершення усесвітньої історії, втілення Абсолютного духу. Маркс і Енгельс: з Європи рушить революція, усесвітнє звільнення. Сучасне поняття європейської цивілізації як віддзеркалення ідеї єдності народів Європи.

Західний шлях як генератор суперечностей виробництва і споживання Психологія необмеженого споживацтва – загроза руйнування і загибелі цивілізації.

Тема 10. Поліцивілізаційний характер світової політики в ХХІ столітті.

Поняття «цивілізованого» в лексиконі французьких філософів ХУІІ століття. Бінарне зіставлення «цивілізація – варварство». Теоретична основа експансії Європейської цивілізації і переділу світу без урахування думок і бажань незахідних суспільств. Відмова від бінарної формули «цивілізація-варварство» після Другої світової війни в середині ХХ століття.

Розпад британської колоніальної імперії, ланцюг антиколоніальних революцій, формування комуністичної системи: нова бінарна формула: «світовий комунізм» і «світовий антикомунізм».

Кінець 80-х – початок 90-х р.р. ХХ сторіччя. Перемога Заходу в «холодній війні», розвал СРСР. «Лінія Фукуяма»: Західна цивілізація як матриця для решти світу. «Завершення історії». Технології З. Бжезінського. «Велика шахівниця» - стратегія вибудовування американської монополярної моделі.

«Лінія Хантингтона»: мир самостійних цивілізацій, орієнтованих на взаємодію і конфлікт. П'ять основних тез:

1. Вперше в історії глобальна політика стає і багатополюсною і поліцивілізаційною. Модернізація відділяється від вестернізації
2. Баланс впливу між цивілізаціями змінюється. Відносний вплив Заходу знижується. Росте економічна, політична і військова потужність азійських цивілізацій. Демографічний вибух ісламських країн має дестабілізуючі наслідки, як для самих мусульманських держав, так і для їх сусідів. Не-західні цивілізації знов підтверджують цінність своїх культур.
3. Виникає світовий порядок, заснований на цивілізаціях. Суспільства, що мають культурну схожість, співробітничать одне з одним. Спроби перенесення суспільств з однієї цивілізації в іншу виявляються безплідними. Країни групуються навколо провідних або стрижневих країн своїх цивілізацій.

4.Універсалістські претензії Заходу все частіше приводять до конфліктів з іншими цивілізаціями, особливо з ісламом і Китаєм (а зараз і православною цивілізацією російським центром). На локальному рівні відбуваються зіткнення на лініях розлому між цивілізаціями, що стимулює об'єднання «споріднених країн».

5. Виживання Заходу залежить від того, чи підтвердять знов США свою західну ідентифікацію. Чи приймуть жителі Заходу свою цивілізацію як унікальну, а не як універсальну. Уникнути глобальної війни цивілізацій можна лише тоді, коли світові лідери приймуть полі-цивілізаційний характер глобальної політики і почнуть співробітничати для її підтримки.

Оцінка сучасного світу у рамках полі-цивілізаційного підходу:

- В світі набирають силу процеси макрорегіональної інтеграції. Саме вони породжують протидіяти процесам культурного твердження і цивілізаційної самосвідомості.

- Сучасний світ поки що зберігає бінарне ділення, але в абсолютно новому сенсі. Сучасне бінарне ділення, це протистояння між Заходом, як поки що домінуючою цивілізацією і рештою всіх цивілізацій, що набирають силу, але що мають між собою мало загального. Сучасний мир роздільний на західну і не-західну сукупності. Західна сукупність поки зберігає вищий ступінь внутрішньої інтеграції.

- Національні держави залишатимуться найбільш важливими гравцями на світовій сцені, але їх інтеграція, союзи і конфлікти між ними, що посилюються, визначатимуться культурними і цивілізаційними чинниками.

- В світі посилюються анархічні процеси, розповсюджуються міжплеменні і національні конфлікти. Проте найбільш серйозними і загрозливими конфліктами є конфлікти між державами, або їх групами, що відносяться до різних цивілізацій.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тим	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Модуль Змістовий 1. Типологія цивілізацій. Політичні чинники цивілізаційного розвитку.												
Тема 1. Природа цивілізацій.		1	1			5						
Тема2. Осьовий час і цивілізації.		1	1			5						
Тема 3.Природні спільноти.		1	1			5						
Тема 4. Сакральні		1	1			5						

цивілізації.													
Тема 5. Античний світ.		1	1			5							
Тема 6. Візантійська цивілізація.		1	1			5							
Тема 7. Цивілізація середньовічної Європи.		2	1			5							
Тема 8. Ісламська цивілізація		2	1			5							
Разом за змістовим модулем 1	58	10	8			40							
Модуль Змістовий 2. Політогенез в умовах глобалізації.													
Тема 9. Становлення сучасної європейської цивілізації. Ідея Заходу.		4	4			10							
Тема 10. Поліцивілізаційний характер світової політики в ХХІ столітті		2	2			10							
Разом за змістовим модулем 2	32	6	6			20							
Усього годин	90	16	14			60							

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Політогенез в умовах Античної і Візантійської цивілізацій: порівняльний аналіз.	4
2	Цивілізації Середньовічної Європи і Ісламського світу: особливості політогенеза і зовнішньополітичних стосунків.	2
3	Становлення сучасної європейської цивілізації. Ідея Заходу.	4
4	Поліцивілізаційний характер світової політики в ХХІ столітті	4

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

1	Вплив культури на соціально-політичний, економічний та структурний характер суспільства. (О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін, А. Кребер, С. Хантінгтон).	4
2	Аналіз причин зростання інтересу до теорії цивілізації в ХХІ столітті.	...4
3	Ідеологізація суспільного життя в «осьовому часі».	4
4	"Велика" і "мала" традиція в житті цивілізацій.	4
5	Перебудова системи політичних стосунків в цивілізаціях «осьового часу».	4
6	Соціально-економічні стосунки в «природних спільнотах».	4
7	Характерні риси сакральних цивілізацій.	4
8	Поняття античної, або греко-латинської цивілізації в працях О. Шпенглера, А. Тойнбі, П. Сорокіна.	4
9	Імператорський Рим – етап кульмінації і розкладання античної цивілізації.	4
10	Візантійська цивілізація – синтез античної традиції і ортодоксального християнства.	4
11	Середньовіччя як особлива цивілізація в Західній Європі.	4
12	Місце особи в європейській середньовічній цивілізації.	4
13	Політико-економічна структура ісламських суспільств.	4
14	Халіфат і Велика Римська Імперія Германської нації: загальне і особливе.	4
15	Основні чинники формування європейської цивілізації сучасного	4

	типу.	

9. Індивідуальне навчально - дослідне завдання

10. Методи навчання

Основні методи навчання представлені: аналізом основних концепцій сучасної політичної науки, здійснюваним під час лекційних занять, застосуванням методу контент-аналізу для вивчення змісту основних цивілізаційних досліджень, використанням аналітичного інструментарію порівняльного методу щодо аналізу типів політичних систем у середовищі різних цивілізацій.

11. Методи контролю

Контроль здійснюється за допомогою перевірки контрольних тестових завдань, виконуваних аспірантами наприкінці кожного змістовного модулю.

12. Розподіл балів, які отримують аспіранти

Модуль 1 (поточне тестування, 2 контрольні роботи)															
Змістовний модуль 1								Змістовний модуль 2							
40 б. + к/р 30 б.								10 б. + к/р 20 б.							
Тема 1	Тема 2	Тема 3	Тема 4	Тема 5	Тема 6	Тема 7	Тема 8	Тема 9	Тема 10						
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5						
Загальний підсумок – 100 балів.															

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 - 100	A	відмінно
85 - 89	B	д о б р е
75 - 84	C	
70 - 74	D	
60 - 69	E	задовільно
35 - 59	FX	незадовільно
0 - 34	F	

13. Методичне забезпечення

1. Попков В.В. Реванш Востока. Соотношение Запада и Востока в глобальных геополитических трансформациях. (Конец XX- начало XXI века). Учебное пособие / В.В. Попков. – Харьков: «Бурун-книга», 2010. – 128 с.
2. Попков В.В., Попкова Е.В. Аль-Кузай Джабер Сакран. Историко-цивилизационная методология А. Тойнби и современный глобальный политический процесс. Посібник для студентів гуманітарних факультетів/В.В. Попков, Е.В. Попкова, Джабер Сакран Аль-Кузай. - Одеса: «Освіта України», 2015. - 288 с.

14. Рекомендована література

1. Армстронг К. Мухаммад: история пророка / Карен Армстронг; [пер с англ.]. – М.: «София», 2008. – 448 с.
2. Армстронг К. Биография Бога: все, что человечество успело узнать / Карен Армстронг; [пер. с англ.]. – М.: Эксмо, 2012 – 432 с.
3. Али Т. Столкновение цивилизаций: Крестовые походы, джихад и современность. / Т.Али [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2006 – 528 с.
4. Ахмедов В.М. Армия в политическом процессе на Ближнем и Среднем Востоке. / Политические системы и политические культуры Востока. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 829 с. – С.: 385-412.
5. Беккин Р.И. Мусульманское право как отражение специфики политико-правовой культуры мусульманского мира. / Р.И. Беккин // Политические системы и политические культуры Востока. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 829 с. – С. 232-284.
6. Белокреницкий В.Я. Восток через призму мировых демографических процессов /В.Я. Белокреницкий // Восток. – 1999. - №5. – С. 46-57.
7. Белокреницкий В.Я. Восток на рубеже веков – некоторые пути и перспективы развития. / В.Я. Белокреницкий //Восток. – 2001. - №5. – С. 38-47.
8. Белокреницкий В.Я. Политическая система и политическая культура мусульманских стран Южной Азии. / В.Я. Белокреницкий // Политические системы и политические культуры Востока. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 829 с. – С. 529-555.
9. Бжезинский З. План игры: геостратегическая структура ведения борьбы между США и СССР / З. Бжезинский; [] – М.: Прогресс, 1986 – 438 с.
10. Бжезинский З. Большой провал. Рождение и смерть коммунизма в XX веке. / З. Бжезинский [пер. с англ.]. – New York: Liberty, 1989. – 486 с.
11. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. / З. Бжезинский; [пер с англ.].– М.: Международные отношения, 1999 – 248 с.
12. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство/ З. Бжезинский; [пер. с англ.]. – М.: Международные отношения, 2004.
13. – 416 с.
14. Бжезинский З. Еще один шанс. Три президента и кризис американской сверхдержавы. / З. Бжезинский [пер. с англ.] – М.: Международные отношения, 2007 – 398 с.
15. Боннар А. Греческая цивилизация. От Илиады до Парфенона. От Антигоны до Сократа / А.Боннар, т. 1. – Ростов н/Д: «Феникс», 1994 – 448 с.
16. Боннар А. Греческая цивилизация. От Антигоны до Сократа (окончание). От Еврипида до Александрии / А. Боннар, т. 2. – Ростов н/Д: «Феникс», 1994. – 448 с.
17. Бриттес Лемос М. Диалог цивилизаций: разнообразие культур и межкультурные связи / М. Бриттес Лемос// Вестник Мирового Общественного Форума «Диалог цивилизаций». – М.: Студия Матрица, 2008. – 336 с. – С. 255-259.
18. Бьюкенен П. На краю гибели / Патрик Дж. Бьюкенен; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2008. – 349 с.
19. Бьюкенен П. Смерть Запада / Патрик Дж. Бьюкннен; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2004. – 444 с.

20. Валлерстайн И. Куда движется мир? / И. Валлерстайн // Вестник Мирового общественного форума «Диалог цивилизаций». – 2008. – С 63-69.
21. Василенко И. А. Политическая глобалистика / И. А. Василенко. - М.: Логос, 2000. – 360 с.
22. Васильев Л.С. История религий Востока. / Л.С. Васильев. – М.: Высшая школа, 1983. – 368 с.
23. Вершковский М. Другой расизм /М. Вершковский// Независимая газета. 1996, 27 сентября.
24. Виппер Р. Лекции по истории Греции. Очерки истории Римской империи (начало) / Р. Виппер. Избранное сочинение в 11 томах. Том 1. – Ростов н/ Д: «Феникс», 1995 – 480 с.
25. Виппер Р. Очерки по истории Римской империи (окончание) / Р. Виппер. Избранное сочинение в 11 томах. Том 2. – Ростов н/ Д.: «Феникс», 1995. – 480 с.
26. Володин А.Г. Современные теории модернизации: кризис парадигмы. /А.Г. Володин //Политическая наука. – 2003. - №2 - С. 8-29.
27. Воскресенский А.Д. Сравнительный анализ политических систем, политических культур и политических процессов на Востоке: общие закономерности и специфика их региональной трансформации / А.Д. Воскресенский // Политические системы и политические культуры Востока. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 829 с. – С. 6-39.
28. Восточнохристианская цивилизация и проблемы межрегионального взаимодействия. Сборник научных статей. – М.: ИФ РАН, 2004 – 456 с.
29. Глобалистика: Энциклопедия / Гл. ред. И.И. Мазур. – М.: ОАО «Радуга», 2003. – 1328 с.
30. Глобальні модерності / За ред. М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 400 с.
31. Грайвороновский В.В. Диалог цивилизаций: взаимодействие кочевой и других культур Центральной Азии // Восток. Афро-азиатские общества: история и современность. 2002. № 1.
32. Гудошников Л.М. Эволюция политических институтов Китая во второй половине XX и начале XXI века / Л.М. Гудошников // Политические системы и политические культуры Востока. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 829 с. – С. 577-612.
33. Даймонт М.И. Евреи, Бог и история./ М.И. Даймонт – Израиль: Библиотека-алия. 1979 – 532 с.
34. Джемаль, Гейдар. Революция пророков / Гейдар Джемаль. – М.: Ультра. Культура, 2003. – 368 с.
35. Джемаль Гейдар. Освобождение ислама / Гейдар Джемаль. – М.: Умма, 2004 – 413 с.
36. Диалог цивилизаций: базовые концепты, идеи, технологии. Монография. Кол. авт.; Под общей редакцией академика О.А. Колобова. — Бейрут/ Нижний Новгород: Изд-во НИМ «Махинур», 2006.— с. 472
37. Дилигенский Г.Г. Глобализация: перспективы демократии / Г.Г. Дилигенский // Полития. – 1999. - №3 – С 38-49.
38. Донцов В.Е., Чурилина Т.А. Политические системы монархий Аравийского полуострова. /В.Е. Донцов, Т.А. Чурилина // Политические системы и политические культуры Востока. – М.: АСТ: Восток-Запад. 2007. – 829 с. - С. 185-232/.
39. Дорлин Дж. Пример межкультурной арабской цивилизации/ Дж. Дорлин // Вестник Мирового Общественного форума «Диалог цивилизаций». – М.: Студия Матрица, 2008. – 336 с. – С. 277-283.
40. Дэвис, Н. История Европы / Норманн Дэвис; [пер с нагл.]. – М.: АСТ, 2006 – 943 с.
41. Ерасов Б.С. Феномен «восточного деспотизма» как явление нового мышления / Б.С. Ерасов// Восток. – 2000. - №4. – С. 44-57.
42. Жириновский В.В. Этногеополитика: Учебное пособие. 2-е изд./ В.В. Жириновский. – М.: Издание Либерально-демократической партии России, 2011. – 464 с..

43. Жувенель Б. Власть: естественная история ее возрастания. – М.: Мисль, 2011. – 546 с.
44. Канфора Л. Демократия. История одной идеологии. – СПб: «Александрия», 2012. 502 с.
45. Кепель Жиль. Джихад: Экспансия и закат исламизма / Жиль Кепель [пер. с фр.]. – М.: Ладомир, 2004. – 468 с.
46. Киндер Г. , Хильгеман В. Всемирная история. / Г. Киндер, В. Хильгеман. – М.: Рыбари, 2003. – 639 с.
47. Кирсанов А. И. С. Хантингтон о «столкновении цивилизаций» в контексте глобальных трансформаций / А. И. Кирсанов // Философия и общество. - 2008. - №3(51). - 415с.
48. Кларк Р. Нейк Р. Третья мировая война: какой она будет? – СПб: Питер, 2011. – 336 с.
49. Классика геополитики, XIX век: Сб. / Сост. К. Королев. – М., ООО «Издательство АСТ», 2003 – 718 с.
50. Классика геополитики, XX век: Сб. / Сост. К. Королев. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003 – 731 с.
51. Кокшаров, Н.В. Взаимодействие культур: диалог культур / Н.В. Кокшаров [Электронный ресурс]: элект. журн. «Перспективы». – М., 2004. Режим доступа к журн.: <http://anthropology.ru/ru/texts/burmistr/dialogueglob.html>
52. Концен П. Фанатизм. – Х: «Гуманитарный центр», 2011. – 388 с.
53. Коукер Кристофер. Сумерки Запада / Кристофер Коукер; [пер. с англ.]. М.: Московская школа политических исследований, 2000. – 272 с.
54. Крауз-Мозер Б. Теории политики. Методологические принципы. – Х.: «Гуманитарный центр», 2008. – 256 с.
55. Кудряшова, И.В. Исламская цивилизационная доминанта и политическая модернизация на Ближнем и Среднем Востоке в сравнительной перспективе (Египет, Иран, Турция). / И.В. Кудряшова// Политические системы и политические культуры Востока – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007 – 829 с. – С.: 334-368.
56. Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. - М., 2006. – 762с.
57. Кушнарџова М. Б. ВІДРОДЖЕННЯ/РЕНЕСАНС: ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО КОНЦЕПТУ В ПОЛІТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ // «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ» 4 – 2019 , с. 82-91.
58. Леонард, М. XX1 век – век Европы / Марк Леонард; [пер с англ.]. – М.: АСТ, 2006 – 250 с.
59. Літвін Л. А., сучасні геополітичні концепції: висновки для України // «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ» 4 – 2019 , с 109-115.
60. Лиллекер Д. Политическая коммуникация. Ключевые концепты. – Х.: «Гуманитарный центр», 2010 – 300 с.
61. Лоуренс ЛеДжук. Учасницька демократія: Референдуми в теорії та на практиці. Пер. з англ.. Р.Ткачук. – Харків, Центр освітніх ініціатив, 2002. – 160 с.
62. Лэрд Т. История Тибета. Беседы с Далай-ламой. /Томас Лэрд; [пер с англ.]. – М., АСТ, 2010. – 607 с.
63. Малашенко А. Исламская альтернатива и исламский проект / А. Малашенко; Моск Центр Карнеги. – М.: «Весь мир», 2006. – 221 с.
64. Межуев В.М. Диалог как способ межкультурного общения в современном мире // Вопр. философии. 2011. № 9. С. 65–73.
65. Мехди Санаи Диалог цивилизаций и исламский фактор / «Вестник Европы» 2002, №7-8.
66. Михальченко Н.И. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее/ Н.И. Михальченко. – К.: ИПиЭНИ имени И.Ф. Кураса НАН Украины, 2013. – 340 с.
67. Нейсбит Дж. Мегатренды. – М.: АСТ, 2003 – 380 с.
68. Новая история стран Азии и Африки. ХУ1 – Х1Х в.в.: в 3 ч. / под ред. А.М. Родригеса: в 3 ч. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Ч.3. – 511 с.

69. Новейшая история стран Азии и Африки: XX век: в 3 ч. / Под ред. А.М. Родригеса. – М.: ВЛАДОС, 2006. – Ч.2. – 315 с.
70. Осборн Р. Цивилизация. Новая история Западного мира. / Роджер Осборн; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2008 – 764 с.
71. Осмоловська А. О. ЕКОНОМІЧНА, ПОЛІТИЧНА ТА СОЦІАЛЬНА КРИЗИ ЄВРОПИ В ХХІ СТОЛІТТІ // «ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ» 2 – 2019 — с. 80-85.
72. Панарин А.С. Православная цивилизация в глобальном мире. / А.С. Панарин – М.: Алгоритм, 2002. – 496 с.
73. Пантин В.И. Глобальная политическая история и современность // Общественные науки и современность. 2002. № 5.
74. Попков В.В. Православно-славянский фактор мировой цивилизации / В.В. Попков // Восточнохристианская цивилизация и проблемы межрегионального взаимодействия. – М.: ИФ РАН, 2004. – 456 с. – С. 273-282.
75. Поппер К. Открытое общество и его враги (в 2-х т.). – М.: 1994.
76. Ранкс К. Мировая война XX1 века / Константин Ранкс. – М.: Эксмо, 2011. – 256 с.
77. Религии мира: словарь-справочник. /Под ред. А. Григоренко – СПб: Питер, 2009. – 400 с.
78. Саджид Абдулжалиль. Ислам по отношению к другим религиям / Абдулжалиль Саджид // Вестник Мирового Общественного Форума «Диалог цивилизаций». – М.: Студия Матрица, 2008. – 336 с. – С. 207-233.
79. Сапронова М.А. Основные черты и особенности функционирования политических систем арабских стран/М.А. Сапронова// Политические системы и политические культуры Востока – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 829 с. – С. 139-185/.
80. Сарвар М. Коран./ Мухаммад Сарвар; пер. с англ. О.И. Сергеевой. М.: АСТ, 2006. – 267 с.
81. Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия/ Сост. Б.С. Ерасов. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 556 с.
82. Старостин Б.С., Старостин П.Б. Политические реалии Востока и сравнительный анализ политических систем. / Политические системы и политические культуры Востока – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. – 829 с. – С. 39-94.
83. Сянлун Чжан. Философская особенность конфуцианства и его место в межкультурном диалоге / Чжан Сянлун // Вестник Мирового Общественного Форума «Диалог цивилизаций». – М.: Студия Матрица, 2008. – 336 с. – С. 293-305.
84. Тойнби А. Дж. Постигание истории. Сборник. / А. Дж. Тойнби; [пер с англ.].– М.: Айрис – пресс; 2004. – 640 с.
85. Тойнби А. Дж. Цивилизация перед судом истории. Мир и Запад / А. Дж. Тойнби; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2011. – 318 с.
86. Тоффлер Э. Шок будущего. / Э. Тоффлер; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2003 – 557 с.
87. Тоффлер Э. Третья волна. / Э. Тоффлер; [пер с англ.]. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2002. – 776 с.
88. Тоффлер Э. Метаморфозы власти. / Э. Тоффлер; [пер с англ.]. – М. АСТ, 2001. – 669 с.
89. Тоффлер А. Война и антивоина. – М.: АСТ, 2005 – 412 с.
90. Тоффлер Э., Тоффлер Х. Революционное богатство. / Элвин Тоффлер, Хейди Тоффлер; [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2008 – 569 с.
91. Уткин А.И. Мировой порядок XX1 века. / А.И. Уткин – М.: Изд-во Эксмо, 2002 – 512 с.
92. Уэллс Г. Очерки истории цивилизации. / Г. Уэллс; [пер с англ.]. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 960 с.
93. Фернандес-Арместо, Ф. Цивилизации / Фелипе Фернандес-Арместо; [пер с англ.]. – М.: АСТ, 2009 – 764 с.
94. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. / Ф. Фукуяма; [пер. с англ.] – М.: АСТ, 2004 – 532 с.

95. Фукуяма Ф. Великий разрыв. – М.: АСТ, 2003. – 474 с.
96. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции./ Ф. Фукуяма; [пер. с англ.] – М.: АСТ, 2004 – 396 с.
97. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию. - М.: АСТ: Хранитель, 2004. – 436 с.
98. Фукуяма Ф. Сильное государство. Управление и мировой порядок в XXI веке. – М.: АСТ: Хранитель, 2006. – 220 с.
99. Фукуяма Ф. Америка на распутье: Демократия, власть и неоконсервативное наследие. М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 282 с.
100. Фукуяма Ф. Будущее фундаментализма. URL: <http://www.politnauka.org/library/nation/fukuyama.php>
101. Фукуяма Ф. Главенство культуры. URL: <http://www.politnauka.org/>
102. Хабермас Ю. Расколотый Запад / Ю. Хабермас; [пер с нем.]. – М.: «Весь мир», 2008. – 192 с.
103. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций./ С. Хантингтон; Пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: АСТ, 2003. 603 с.
104. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. / С. Хантингтон. – М.: АСТ, 2006 – 640 с.
105. Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. М.: Прогресс-Традиция, 2004. 480 с.
106. Хантингтон С. Война будет продолжаться еще десятилетия // URL: <http://www.inosmi.ru/translation/139498.html>
107. Хатами М. Ислам в современном мире. / М. Хатами // Глобалистика: Энциклопедия: Центр научных и прикладных программ «Диалог». – М.: ОАО Издательство «Радуга», 2003. – 1328 с. – С. 409-411.
108. Харари Ю.Н. Sapiens. Краткая история человечества. / Юваль Ной Харари; пер с англ. - М.: Синдбад, 2019. - 520 с.
109. Хелд Д., Гольдблатт Д., Макгрю Э., Перратон Дж. Глобальные трансформации. Политика. Экономика. Культура./ Д. Хелд, Д. Гольдблатт, Э. Макгрю, Дж. Перратон. – М.: Праксис, 2004. — 576 с.
110. Хлыщева Е. В. Принцип толерантности как основа диалога культур//«Власть» №10, 2009.-с.45-48.
111. Хлыщева Е. В. Мультикультурализм и его роль в диалоге культур//Социально-гуманитарные знания №12, 2009.- с.87-93.
112. Хлыщева Е. В. Культурный диалог: проблема единства и многообразия // Каспийский регион: политика, экономика, культура.- №1(22), 2010 с.78-84.
113. Христианство. / Сост. А.А. Грицанов. – Мн.: Книжный Дом, 2006. – 640 с.
114. Шахай А. Якубовски М. Философия политики. – Х. «Гуманитарный центр», 2011. – 234 с.
115. Шнайдер Э. Европейский Союз как сообщество ценностей и учреждений / Эберхард Шнайдер // Вестник Мирового Общественного форума «Диалог цивилизаций». – М.: Матрица, 2008. – 336 с.
116. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. / О. Шпенглер – Мн.: ООО «Поппури», 1999. – 720 с.
117. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций/ Ш. Эйзенштадт [пер. с англ.]. – М.: Аспект Пресс, 1999 – 416 с.
118. Ю Сюаньмэн. Как разрешить конфликт при отсутствии универсальных ценностей / Сюаньмэн Ю// Вестник Мирового Общественного Форума «Диалог цивилизаций». – М.: Студия Матрица, 2008. – 336 с. – С. 305-317.
119. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций./ Ю. В. Яковец. – М., 2006. – 257с.

120. Яковец Ю. В. Взаимодействие цивилизаций Востока и Запада: осевая проблема XXI века. / Доклад к IV Международной Кондратьевской конференции и XV Междисциплинарной дискуссии. М.: МФК, 2001, 68 с.
121. Якунин В.И. Диалог цивилизаций для построения мирных и инклюзивных обществ // В.И. Якунин // Полис. – 2012. - №5 – С. 8-17.
122. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс [пер с нем.]. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.
123. Яценко Е. Восток и запад: взаимодействие культур // Культура в современном мире: опыт. проблемы. решения. Вып. 1. - М., 1999. - С. 32 - 37.